

MEDYANIN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

E. Özgür GÖNENÇ*

L'influence des médias sur la société

Dans cet article nous avons parlé des influences des médias sur la société. Et de la manipulation des gens par les médias. Nous avons parlé également de la constitution de l'opinion publique par l'intermédiaire des moyens de communication de masse. Nous avons donné des exemples des influences des médias.

Mots clés: Médias, Société, Opinion publique.

Bilginin üretilmesi ve diğer toplumlara aktarılması yüzyıllar boyunca insanların en büyük uğraşı olmuştur. Depolanan bilgi yaşamın en önemli unsurunu oluşturmaktadır.

Zamanla bilgiyi kullanma ve aktarma biçiminde de değişiklikler olmuştur. Teknolojik gelişmelerin ortaya çıkışı bilginin bazı kurumların tekeline girmesine yol açmış, bilgi alınıp satılabilen bir meta olmuştur.

Medyanın hızlı ve etkin bir biçimde gelişmesi, bilginin üretiminde de bazı değişikliklere neden olmuştur. Sanayi devrimi ulusunun yerini, enformasyon ulusu almıştır. İnternetin gelişimi de insanların bilgi edinmenin önemini anlamalarında önemli rol oynayan unsurların başında yer almaktadır.

İletişim alanında meydana gelen gelişmeler, zaman ve yer kavramında değişikliklere yol açarak insanların başka kültürlerle temasa geçmelerinde çok önemli bir rol oynamıştır.

İletişim alanındaki gelişmeler insanların yaşamında çok önemli bir yer işgal etmeye başlamış ve insanlar iletişim araçları sayesinde dünyada olup bitenlerden haberdar olur duruma gelmişlerdir. Televizyon aracılığıyla bir olaya tanıklık eden insanlar, geçmişte meydana gelen olaylar hakkındaki bilgilere de yine kitle iletişim araçları sayesinde sahip olmaktadır.

Biz de bu çalışmamız kapsamında medyanın insanları dolayısıyla toplumları etkileme ve yönlendirme gücünü irdelemeye çalışacağız.

Modern Topluma Geçiş

Modern bir dünya kurulmasıyla ilgili köklü değişiklikler ortaçağın sonuna doğru Avrupa'da başlamış ve oradan da tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. Bu değişim rüzgarları çerçevesinde gerçekleşen tüm yenilikler kısa zamanda küresel bir boyut kazanmış ve bir çok batılı ülke de bu değişim rüzgarlarından nasibini almıştır.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü.

Modern toplumun kurulmasıyla ilgili ilk değişiklikler ekonomi alanında görülmüştür. Ekonomi alanındaki değişimleri siyasal alandaki değişimler izlemiştir. Ordunun gücü azalmış ve ordu devletin denetimine girmiştir.

Geçmişte, batı ekonomisi tarıma dayalıydı ve köylüler toprağa bağımlıydı. Bütün topraklar Feodal düzenin derebeylerine aitti. 11. Yüzyıldan itibaren ticaret dünyası gelişmeye başladı ve tüccarlar daha fazla üretim yapmaya başladılar.

Ekonomik ilişkilerin gelişmesiyle birlikte bilginin karşılıklı olarak değişimi gündeme geldi. Bilginin karşılıklı olarak değişimi sayesinde ticaret yerel durumdan kurtularak uluslararası konuma geldi. Londra ve Amsterdam bilgiyle sermayenin içiçe girdiği merkezler durumuna dönüştüler.

19. yüzyıldan başlayan sanayi devrimi sayesinde kapitalist sistem çok önemli bir mesafe katederek, kullandığı yeni sistemlerle üretimin boyutunu değiştirmiştir.

Avrupa'da görülen ekonomik ve siyasal değişiklikler sayesinde uluslar, ulus devlet olma yoluna girmişlerdir. 19. Yüzyıl aynı zamanda eğitim alanında yeniliklerin görüldüğü bir yüzyıl olmuştur.

Medya endüstrisinin gelişmesiyle ilgili ilk çalışmalar ise 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Matbaanın bulunuşla birlikte yazı gelişmeye ve bütün Avrupa'ya yayılmaya başlamıştır. Matbaa ile ilgili çalışmaların özel sektörün denetiminde olması da kapitalizmin hızla gelişip yayılmasında önemli bir etkidir.

Medya Sektöründe Ticaretin Başlaması

Matbaanın gelişmesiyle birlikte iletişimin boyutu da genişlemiştir. Yazılı iletişimine ilk katkıda bulunan kurum kilise olmuştur. Bürokratlar ve politikacılar tarafından oluşturulan iletişim ağı da iletişim ortamında önemli bir yer tutmaktadır.

Öte yandan, gerek ulusal gerekse uluslararası düzeydeki ticari etkinlikler, bilginin en ücra köylere kadar ulaşmasını sağlayarak iletişim sektörünün altyapısını oluşturmuştur.

Avrupa'da iletişimin yayılmasına katkıda bulunan başlıca gelişme, posta hizmetlerinin kurulması olmuştur. 16. yüzyılın kinci yarısından itibaren haberin aktarımı süreli durumda olsa da 17. yüzyılın ilk yirmi yılında modern gazetelerin ortaya çıkışını görmekteyiz.

19. yüzyıla gelindiğinde medya artık önemli bir sektör haline gelmiştir. Yine bu yüzyılda medyanın tecimsel boyutu artmıştır. İletişim sektörünün sanayileşmesiyle birlikte iletişimin ekonomik boyutu da değişikliğe uğramıştır. Özellikle reklam ve yayıncılık sektöründe de bir çok değişiklik gözlenmiştir.

Büyük ailelere ait olan gazeteler, zamanla, büyük medya organizasyonları durumuna dönüşmüşlerdir. Bu nedenle küçük basın kuruluşları etkinliklerini yitirmeye başlamışlardır (Thomsan, 1999: 80).

Medyanın Toplumsal Yaşam Üzerine Etkisi

İnsanlık tarihine bakıldığında bütün toplumların yüz yüze iletişimi kullandıkları görülmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle yüz yüze iletişim yerini kitle iletişim araçlarına bırakmıştır.

Doğal olarak iletişim, insanların yaşamında bir çok değişikliğe yol açmıştır. Modern medyanın ortaya çıkışıyla insanlar yaşadıkları olaylara karşı daha çok deneyim kazanmışlardır.

Teknolojinin gelişmesi, kitle iletişim araçlarının gelişmesine de olanak tanımıştır. Bütün bu gelişmeler sayesinde insanlar kendi geleneklerini ve yaşam tarzlarını başka toplumlara aktarma olanağı bulmuşlardır.

Modern dünyadan gelen bilgi akışı, insanlara kendi yaşam tarzlarını ve karakterlerini oluşturmada yardımcı olmuştur. Genel olarak batıdan gelen bu bilgi akışı insanlara kendi yaşam tarzlarını empoze ederek bu yaşam tarzını, erişilmesi gereken bir yaşam tarzı olarak sunmuştur.

Teknolojik gelişmelerle birlikte dünya çapında ortaya çıkan küreselleşme hareketi de kimlik değişiminde önemli bir rol oynamıştır. Batılı ülkeler tarafından dayatılan bu yeni kültür, özellikle gelişmekte olan ülkeleri derinden etkilemiştir.

Medya ve Gelenekler

Medyanın ortaya çıkışından önce insanlar kendi aralarında bölünmüş olarak bağımsız bir yaşam sürmekteydiler. Bütün toplumlarda aile ilişkileri önemliydi. Yerel ilişkilerin şekillendirdiği bu genel yaşam yapısı geleneksel ölçütlerle sınırlıydı.

Modern toplumlarda ise insanlar daha esnek bir yaşam sürmekteydiler. İnsanlar yalnızca bazı yüzeysel kurallara bağlıydılar. Sürekli bir devinim içinde olan yaşam modern insanların yaşantısı üzerinde büyük değişikliklere yol açmıştır.

Medyanın insanların yaşamına girişi her alanda köklü değişikliklere yol açarken, in-

sanların geleneksel yaşamı terk etmelerini de sağlamıştır. Bunun en çarpıcı örneğini Türkiye’de görmekteyiz.

Geleneksel toplumlarda bilgi kaynağı durumunda olan yaşlılar ve din adamları gibi kişiler, yavaş yavaş terk edilmeye başlanmış ve medyanın gösterdikleri önem kazanır duruma gelmiştir.

Günlük yaşamın her aşamasında medyanın dayattığı batı kültürünün izlerini görmekteyiz.

Medyanın Yönlendirme İşlevi

Medya hem insanları yönlendirir hem de kamuoyu oluşumuna katkıda bulunur. Kamuoyu oluşumuna katkı sağlaması olgusu ise modern demokrasinin tanımını bütünleyen bileşenlerden biridir. Medyanın örgütlenmiş biçiminin ve içeriğinin siyasal ve toplumsal yaşam üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Medya aynı zamanda bir bilgi aktarım ve karşılaşma aracıdır.

Haber ve kamuoyu arasındaki bağ demokrasinin kurucusu olan modern kavramların ortaya çıkmasından çok önce gün ışığına çıkmıştır. Halkın iktidarı, siyasal iktidarı ancak kamuoyu oluşması suretiyle denetleyebilir. Basın ve medya (yazılı ya da görsel-ışitsel) en etkili bilgilendirme ve kamuoyu oluşturma aracıdır. Yönetenlerle yönetilenler arasında bir ara istasyondur. Demokrasinin yaşayabilmesi için haber akışının özgür ve çoğulcu olması ve iletişimin de her iki yönde gerçekleşmesi gerekmektedir. (Cayrol, 1997: 13)

Bu aradaki bağ kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle, özellikle de televizyonun gelişmesiyle daha duyarlı duruma gelmiştir. Medya insanların yaşamında çok önemli bir konuma gelmiş ve siyasal sistemin işleyişinde yapısal

değişikliklere yol açmıştır. Elbette ki televizyon siyasal yaşamda kişilikler yaratmamıştır: Napolyon, Garibaldi, De Gaulle mücadelelerini kişileştirmek için televizyona gereksinim duymamışlardır. (Cayrol, 1997: 15)

Televizyondan önceki dönemde elbette ki radyo siyasal kişiliklerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Roosevelt ve Hitler buna en iyi iki örnektir. Televizyonun gelişinden sonra, politik tartışma yeni bir boyut kazanmıştır. Televizyonun görüntü göstermesi sayesinde seçim kampanyaları ve siyasal yaşam, liderler arasında futbol maçlarındakine benzer bir mücadeleye dönüşmüştür.

Televizyon gündemdeki en tanınmış liderleri konutlarımıza kadar getirmekte ve onları yıldızlaştırmaktadır. Böylece liderlerle halk arasında samimi bir ortam yaratmaktadır.

John Fitzgerald Kennedy, basın toplantılarının televizyondan naklen yayınlanmasını kabul eden ilk Amerikan başkanıdır. Aynı şekilde General De Gaulle televizyonun sistemli olarak kullanılmasına izin vermesi televizyonu Fransa'da kitle iletişim aracı durumuna getirmiştir. Televizyon, halk tarafından fazla tanınmayan ya da yanlış tanınan kişileri bir anda popüler yapmıştır. Bunlardan biri de hiç kuşkusuz 1952 yılında Amerika Başkan Yardımcısı olan Richard Nixon'dur. (Cayrol, 1997: 16)

Medyanın özellikle de televizyonun vatandaşlara gönderilecek verilerin tirajını yapmada üstlendiği rol, medyayı kamuoyunu yönlendirmede birinci sıraya koymaktadır. Böylece televizyon siyasal sistem ile vatandaşların tümü arasında sürekli bir arabuluculuk görevi görmektedir. Eğer siyasal partiler propagandalarını seçmen kitlesine ulaştıramazlarsa çabaları boşa gitmiş sayılır.

Vatandaşlara gelince; onlar da kendi açılarından medyaya bağımlıdırlar. Öncelikle de televizyona bağımlıdırlar. Televizyon halkın en önemli haber kaynağıdır. Halk ancak televizyon sayesinde politik tartışmaların sıcak noktalarını öğrenebilmektedir. Televizyon giderek siyasal yaşamın ritmini belirlemekte ve anahtar noktaları işaret etmektedir. Büyük yayımlar, büyük televizyon tartışmaları, seçim kampanyalarının ve siyasal yaşamın güçlü anlarını oluşturmaktadır.

Unutulmamalıdır ki Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960'daki Kennedy-Nixon, 1980'deki Carter-Reagan, 1992'deki Bush-Clinton tartışmaları, Fransa'da ise 1974 ve 1981'deki Mitterrand-Giscard d'Estaing ve 1988'deki Mitterrand-Chirac ve 1995'deki Chirac-Jospin tartışmaları topluma yön veren önemli tartışmalar olarak tarihe geçmiştir. (Cayrol, 1997: 21)

Bütün bu yaşananların ışığı altında politikanın artık gazete sütunlarında, radyo istasyonlarında, televizyon stüdyolarında kısacası bütün medyada parlamentoda yapıldığından daha fazla yapıldığını söyleyebiliriz.

Televizyon öyle devingen bir araçtır ki siyasal sistemin aktörlerinin halk ile temas etmesini sağlar. Medyanın demokratik yaşam üzerindeki etkisi de büyüktür. Medyanın gönderdiği ileti vatandaşların özellikle de seçim dönemlerindeki davranışlarını yönlendirir.

Yapılan sosyolojik araştırmalar, medyanın kamuoyunda daha önceden var olan kanaatleri güçlendirdiğini ve kararsızların karar vermesi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Seçmenlerin televizyon etkisiyle bir partiden diğerine geçtiği ise ender görülen bir durumdur.

Bütün bu söylenenlerin ışığı altında, medyanın siyasal yaşamda haber kaynağı olarak ne denli önemli rol oynadığı da yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü medya liderlerin mesajlarını seçmene ileterek, liderlerle seçmen arasında muhteşem bir temas sağlamaktadır.

Medyanın toplum üzerindeki etkisinden söz ederken değinilmesi gereken konulardan bire de şudur: Gazete okuyucusunun ya da televizyon izleyicisinin ilgisini kim belirlemektedir? Bu ilginin dünya, yaşam, ve çevre koşulları tarafından belirlendiği söylenmektedir. Bu doğru mudur? Eğer doğruysa şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır. Yazılı görsel-ışitsel basın yani bugün kullanıldığı biçimiyle medya bütün bu sözü edilen dünyanın, yaşamın, çevre koşullarının kölesi midir? Yoksa medya insanların dünya tehlikelerinden korunmasına yardım etmekte midir? (Gatty, 1994: 42-43)

Medya toplum üzerindeki etkisinden söz ederken üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri de medyanın güvenilirliği konusudur. Medyanın toplum üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Medya toplumu yönlendirirken ne kadar güvenilir olabilmektedir? İnsanlar medyanın her verdiğini alırken acaba hiç mi kuşku duymuyorlar? Medyanın her verdiğini güvenerek mi alıyorlar?

Kuşkuculuk, güvensizlik, zor inanırlık. Vatandaşların medyaya karşı işlerinde yaşadığı duygular işte bunlar..... Kitle iletişiminin demokrasilerdeki işlevini kimse yadsıyamaz. Ancak haber alma olgusunun toplumun düzgün işlemesi için gerekli olgulardan biri olduğunun iyi bilinmesi ve iyi bir iletişim ağı ile haberleri özgürce ve en üst düzeyde dolaşımının sağlanması gerekiyor. Bunun gerçekleşmediği durumlarda demokrasiden

söz etmenin mümkün olmayacağı da bir gerçek.(Ramonet, 1997: 27)

Medyanın demokratik işlevini tam olarak yerine getirebilmesi için vatandaşların kafasında kuşku uyandıracak, onların üzerinde güvensizlik izlenimi uyandırabilecek ve inanırlılığını kaybetmesine yol açabilecek davranışlardan kaçınması gerekmektedir. Ancak güvenilir ve kuşku duyulmayan bir medya, tam demokratik bir medya sayılabılır.

Bugün televizyon artık merkez medya durumuna gelmiştir. Bu merkez medya halkın zihninde öyle bir etki yaratıyor ki öteki medya bu etkiye katılmaya onu işlemeye, olabildiğince uzatmaya kendini zorunlu hissediyor. Televizyon medya hiyerarşisinde baş köşeye otururken, öteki iletişim araçlarına kendi olumsuz yanlarını dayatıyor. Dayandığı temel düşünce de "yalnız görülebilir olanın haber değeri vardır, görüntüsü olmayan televizyonda kullanılamaz." Dolayısıyla medyatik olarak varlığı söz konusu değildir. Durum böyle olunca, çarpıcı görüntü sağlayan olaylar, şiddet olayları, savaşlar, felaketler, acılar, günlük olaylarda başı çekmektedir. Mutlak değer olarak ikinci sırada bile olsa öteki konulara baskın çıkmaktadır. (Ramonet, 1997: 30)

Günümüzde medya dendiğinde yazılı ve görsel-ışitsel basının tamamı anlaşılmalıdır. Ancak merkez medya durumuna gelmiş olan televizyonun, görüntü yayınlaması ve okuma-yazma bilme gerektirmeden de izlenebilir ve anlaşılabilir olma özellikleri, televizyonu merkez medya durumuna getirmiştir. Medya toplumların yaşamını öyle derinden etkilemiştir ki artık her şey medyanın ahenkli adımlarına göre yapılmaktadır. Medya gündem belirlemekte kalmayıp

insan yaşamının vazgeçilmez bir parçası durumuna gelmektedir.

Aşağıdaki satırlarda verilen örnek medyanın toplumu nasıl etkilediğinin ve herşeyin nasıl televizyondaki görüntüye göre ayarlandığının en açık göstergesidir:

Umberto Eco, İngiltere Veliht Prensi Charles ve Lady Diana'nın 29 Temmuz 1981 tarihindeki düğün töreninin özellikle de süvarilerin oluşturduğu kortejin televizyon kanallarında çalışan haber yapımcılarının sahneleme kaygısının hangi noktalara kadar vardığını şöyle açıklamaktadır: "Televizyon izleyenler kortejdeki atların dışkılarının koyu tonda, kahverengi, farklı büyüklükte olmadığını hepsinin her yerde pastel tonda, bej ile sarı arası renkte çok parlak olduğunu ve dikkat çekmediği gibi kadınların hoş renklerdeki giysileriyle de uyum sağladığını fark ettiler. Daha sonra edinilen bilgiye göre kraliyet atları, televizyon ekranında hoş görünecek renkte dışkılamaları için bir hafta

boyunca özel haplarla beslenmiş. Hiçbir şey rastlantıya bırakılmamıştır. Her şey televizyon yayını tarafından denetim altına alınmıştır." (Ramonet, 1997: -)

Sonuç

Genelde insanların medya tarafından verilen her şeyden etkilendikleri herkesçe kabul gören bir gerçektir. Medyada verilenler geleneksel yapıyı zarar verdiği gibi bütün toplumlarda da büyük değişikliklere neden olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin bu tek yönlü haber ve bilgi akışından etkilendikleri kesindir.

İnsanlar üzerinde bu kadar etkili olan kitle iletişim araçlarının bilgilendirme görevlerini yerine getirirken insanları doğru bir şekilde bilgilendirmeleri gerekmektedir. Kanımızca önemli olan medyayı oluşturan kitle iletişim araçlarının insanları her türlü manipülasyondan uzak bir biçimde bilgilendirmeleri ve kamuoyuna karşı sorumlu olduklarını asla unutmamalarıdır.

Kaynakça

- CAYROL, Roland "Médias et Démocratie: La Dérive, Presse de Sciences" Po Yayınları, Paris, 1997.
- RAMONET, Ignacio, "Medyanın Zorbalığı", Om Yayınevi, İstanbul, 2000.
- GATTY, Jean, "Le Journaliste", Gallimard Yayınları, Paris, 1994.
- THOMSON, B. John, "The Media and The Modernity", Press Cambridge, 1999.